ÍV

SZÉPIRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

TARTALOM:

Várkonyi Nándor: *Nemzedékek*
András Endre: *Versek*
Kodály Zoltán: *Magyar zenei nevelés*
Weöres Sándor: *Versek*
Martyn Ferenc: *A vájár (Tusrajz)*
Harcos Ottó: *Szabó Dezső két levele*
Csányi László: *Vers*
Kopányi György: *Versek*
Morvay Gyula: *Kubikosok (Elbeszélés)*
Csorba Győző: *Versek*

IGÉNY

Martyn Ferenc: *Levél egy fiatal festőnőhöz*

TERMÉS

Bárdosi Németh János: *Költő a viharban*
(Illyés Gyula: Egy év)

Szerkeszti: CSORBA GYŐZŐ
Társszerkesztők: ANDRÁS ENDRE, CSÁNYI LÁSZLÓ, KOPÁNYI GYÖRGY
PÉCS, 1945.

Csorba Győző tulajdona

Í V

SZÉPIRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

I. ÉVFOLYAM 1. szám.

Megjelenik évenként négyszer

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Pécs, Kossuth Lajos-utca 56.

KARÁCSONYRA JELENIK MEG

KOPÁNYI GYÖRGY

GARABONCIÁS

VERSEK

MŰHELY KIADÁS

Felelős kiadó: CSORBA GYŐZŐ

KULTURA KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZET, MAYER A. GÉZA ÉS TÁRSAI, PÉCS

NEMZEDÉKEK.

Eleven irodalmi élet és frissen újúló írói impulzivitás kell hozzá, hogy a nemzedéki tudat egy-egy emberöltőn belül megszülethessen. Föltétele, hogy a feltörő nemzedék új mondanivaló és új kifejező eszközök birtokában érezze magát. Gyanítható az is, hogy az individuálista korszellem általában segíti e tudat kialakulását, — gyanítható, de nem bizonyos, mert lehet, hogy az individualista korok jellegzetes válság-érzete van erjsztő, ösztönző hatással ilyen irányban. Így aztán nem csoda, ha sokáig kell nyomoznunk, míg a nemzedéki gondolatot s tevékeny szerepét kihüvelyezhetjük az irodalomtörténet adattengeréből.

Aligha remélhető például, hogy a középkorban találkozzunk vele; ez a kor egy kollektív és végleges isteni rend földi másának megteremtésére törekedett, nem új világot akart, hanem a meglévő tökéletesbítését az örökkévaló cél és példa szerint. Nem véletlen tehát, hanem szükségszerű, hogy a visszahatás, amely mindezt tagadásba veszi: a renaissance az „új" hangoztatásával lép fel, kereken „újjászületésnek" nevezi magát, noha tudatos célja nem több, mint a klasszikus eszmények, sőt minták fölismerése és követése. S nem is a klasszicizálás a lényege ennek a kornak, a paradox „új" nem az utánzásban van, hanem abban, hogy minden eredménye egyéni mű, egy-egy névvel nevezhető nagy egyéniség ragyogó teljesítménye. A titánok kora ez, amelynek művében az egyéni képességek univerzalizmusa bontakozik ki, s a kibontakozás munkája szüli meg a haladás eszméjét, — a nemzedéki gondolat ősét.

Az eszmét a humanizmus pedzette meg, kapta fel és dolgozta ki; belső történetének mozzanatait az európai szellem örök kodifikátorainál, a franciáknál találjuk meg a legtisztábban, noha természetesen minden nép jelentős részt kért belőle. Az első tünet a régi szellem elvetése és megvetése: az *Epistolae obscurorum virorum* (1515) félig vagy egészen apokrif gúnyirat-gyüjteménye nyitja meg az útat Rabelais hallatlan erejű szatírájának (1533). A Thelème-i apátság pontról-pontra ellentípusa a középkor szellemi intézményeinek, s kapuján ez a felirat áll: „Fay ce que tu vouldras" („Tedd, amit akarsz"); evvel mindjárt két végletet egyesít: nemcsak a hanyatló középkor dogmatizmusát és obskurantizmusát pellengérezi ki,

hanem magában hordozza a renaissance hanyatlásának csíráját is: az anarchizmust. De addig is a leáldozó skolasztikát Pantagruel harsány gúnykacaja kíséri nyugovóra. Hutten Ulrik, az *Epistolae* társszerzője már okot talál reá, hogy az eszme gyakorlati diadalát ünnepelje. „O saeculum! — kiáltja örvendezve, — minő korszak! A tudományok virágoznak, a szellemek ébredeznek, öröm az élet!" Montaigneben (1572) a lelkesedés hamar a kételyig apad, s a humanizmus egész szellemi bútorzatát csak arra használja, hogy minél kevesebb vívódás árán, minél kényelmesebben rendezze be otthonát; a nagy igazságokhoz vezető út meredélyes, szakadékos, — eljutunk-e hozzájuk: „que sais-je?" mit tudom én? — Montaigne elszigetelődik, s ez a kor pillanatnyi iránya. Egyre kevesebben vannak, akik még észlelik a történelem sodrát, a haladást, s ha egy Guez de Balzac (1624) megérzi, hogy a középkor „plutôt gothique," inkább barbár volt, semmint francia, evvel megteszi az első tudatos lépést a misztika homályából az örök francia napfény, a „raison" felé.

Az új nap udvarmestere, főpapja Boileau Despréaux (1674), amikor azonban a tiszta ész, vagy ahogyan Bessenyeiék fordították: a józan okosság törvényeit kodifikálja, a korral együtt már régen túljutott a haladás eszméjén, nem is ismeri; a renaissance és a középkor egyszerűen nincs az ő számára, s az ókor csak annyiban, hogy néhány klasszikus szerzőt idézget; az újítást viszont egyenesen veszedelmesnek tartja. Amint kora s amint a felvilágosodás majdan, Boileau egyetemes és örökérvényű rendszert akar adni: a szellemi és esztétikai tökély időfölötti szabályzatát. Vagyis azt, amibe a racionalizmus belebukott, ami megszülte a romantikát s vele egy félszázad forradalmait. Tőle kezdve tehát a megőrző és újító szellem váltógazdasága könnyűszerrel nyomon követhető mind a mai napig.

De mindehhez a magyar irodalomnak is van néhány szava, nem is kései s nem is egészen érdemtelen. Rimay Jánosnál hangzik fel az első, Balassa Bálint költeményeihez írt előszavában, nem sokkal a mester halála (1594) után. Ő is a kor dicsőítésével kezdi:

> *„Az elmult s haladó fölső saeculumot Krisztus Urunk születésének ezernégyszáz elmult esztendők után az teljes ötödik század esztendőnek fordulatját minden mesterségnek és tudományoknak kellemetesen elől való haladással, ékesen való virágoztatással s gyönyörűségesen való gyümölcsöztetéssel is megékesíttetett lött légyen csudálatos kegyességbül még az*

Úr Isten..." A buzgó protestáns Rimay ezután a hitújítást magasztalja, mint a vallás igazságainak napfényre hozóját, végül rátér az irodalomra, ahol szerinte (s az igazság szerint is) Balassa költészete jelenti a haladás tetőfokát: „*Nem tagadhatni,* — írja, — *hogy mint az sas az többi apró madarak előtt, úgy ő minden magyar elmék előtt az magyar nyelvnek dicsősége fundamentumába való állásával felette előhaladott s célt tött az pályafutásra ezben az pályafutásban való serénkedőknek fel... Mert ha meggondolom és vizsgálom ez előtt s két három száz esztendőkkel, fő dolgok állapatjában való munkákban is, mint írtanak magyar nyelven az magyarok, ennek az szép magyarság eleven lángjának az sem füsti, sem árnyéka nem lehetne...*"

Tudni kell, hogy Rimay a nyelv szón az irodalmat is érti, s így általános haladásról is beszél; viszont maga már jócskán a barok stílus-burjánzás igézete alatt áll, ezt tartja szépnek a kódexek régi, egyszerű, kenyérízű magyarságával szemben. Mi már tán megint fordítva ítélünk. Akárhogy is, de a haladás eszméje tisztán kiviláglik gondolatai közül, s ahol a Balassa előtt járókról, utána menőkről szól, feldereng a nemzedékek vonulása is.

Ekkor azonban a magyar kérdésekre jóideig a török és a német felelget. A vitézi énekeket mind több siralmas ének váltja fel, amelyek feddő énekekkel váltakoznak; a pusztulás, romlás ugyanis Isten büntetése vétkeinkért. Erdélyben kifejlődik ugyan egy krónikás memoár-irodalom, de ez csak az eseményeket regisztrálja, történeti távlatok nélkül, vagy Erdély metamorfózisán kesereg a bőségből az inségbe. De író is, olvasó is elfárad néha, s a zordon Zrínyi helyett a lágyszavú Gyöngyösinél keres pihenést. Amikor azután a sebek a lélekig vágnak, még egyszer feltör az élet és halál vad tüze: a kuruc költészet. Valóban, hová lettünk itt a haladástól, akadémikus vitáktól, írói becsvágyaktól? Végül a láng torkát megint betömték, a vulkán kialudt.

1765-ben egy tizennyolc éves fiú felébredt bécsi vackán, a szó fizikai értelmében: felébredt; a lélek — noha nem tudta, hogy egy ország ébredt fel benne — munkára serkentgette, de a test aludni kívánt. Így vitáztak:

Bessenyei: Had el, had nyúgodjam még egy kevéssé, olyan jó a testnek reggel, hideg házba, éjjeli vackába, meleg takaródzó alatt kucorogni, onnan ki köpdösni, köhögni-böhögni, órát lujni, jobbra-balra forogni s szunnyadozni.

Lélek: Úgy de látod, millyen szépeket gondolok, kár őket el veszteni, kely fel ebbül a kis halálbul, fogj pennát, írj Magyar Polgár társaidnak a jó erkölcsökről. Tisztítgasd szép folyó anya nyelveket, mongy nekik mély dolgokat, nyájasságokat, majd meg dicsérnek.

B.: Nem adnak egyebet?

L.: Mi kell annál több egy okoskodó embernek?

B.: Csak ély hát vélle magad, hagy békét, alszom.

L.: Lész még ezen kivül azon jutalmad, hogy emberi szíveket fogsz csinálni, szaporitod a jót, kicsinyítvén, fogyasztván a rosszat. Nem jutalom-é, szép lelkeket és emberi szíveket formálni?

Bessenyei György társasága azonban nem egy nemzedéket testesít meg, hanem ismét egy egész korszakot és népet: a haladni vágyó magyarságot. Éppen az a szép és vonzó bennük, hogy a korbeli és annyiféle más különbségen felül tudtak emelkedni. A különc, csúfsága miatt gátlásokal küszködő, vezéri szerepre vágyó Báróczy, a hódító külsejű, arisztokrata világfi és fejedelmi vérű Barcsai Ábrahám, a pátriárkális, falusias bölcs Orczy Lőrinc, a lelkes ifjú famulus, Czirjék, a nehézkes, kövér óriás, Bessenyei Sándor — mind bele tudtak nyugodni a legifjabbnak, az apollói szépségű Bessenyei Györgynek a vezérségébe. Amikor a 18 éves Bessenyei Bécsbe érkezett, bátyja 19 vagy 20 éves volt, Barcsai 23, Báróczy 30, Orczy meg éppen 47; a többi még gyerek ekkor, s csak később érkezik közéjük. De mind azt mondhatták volna magukról is, az országról is, amit Bessenyei írt: „Bécsbe jövén csak eszembe ötlik, hogy tanulni kellenc, mert jó holmit (egyet-mást) tudni, és egy huzomba tizen egy esztendeig szüntelen ölöm magam..."

De nemcsak a testőrök „ébrednek fel", hanem az ország teljes író- és tudós-serege; két emberöltő munkájával óriási forrásanyagot tárnak fel, nélkülözhetetlen dokumentumokat teremtenek, s megvetik alapját a XIX. század nagy szellemi fellendülésének. Vezérek tűnnek fel, Kazinczy, a Kisfaludyak, Bacsányi, háborúk zajlanak, főváros, ország, nemzet születik s izmosodik meg munkájuk nyomán. Szellemi életünk eleven organizmussá lesz, s kész anyagot nyújt a továbbépítésre.

A kész anyag s a történelmi pillanat szinte követelőleg nemzedéki munkául jelölte ki a magyar romantika megteremtését. Így is lett, s a szerencse egy szuggesztív egyéniségű, nagy vonzóerejű vezért állított a nemzedék élére: Kisfaludy Károlyt. Művüket ismerjük,

de tegyünk egy összehasonlítást: míg a *Magyar Museum* s az *Orpheus* és az *Uránia* egyéni vállalkozások voltak, az *Aurora Almanach*, a *Kritikai Lapok s a Tudományos Gyüjtemény* félreismerhetetlenül nemzedéki teljesítmények. S minden jellemzésnél többet mond a vezérek életkora: az *Aurora* első kötetének megjelenésekor, 1822-ben Toldy 17 éves, Bajza 18, Vörösmarty 22, Zádor 23; a fővezér a legöregebb: 34, Helmeczy pedig 30. Megindítják a *Kritikai Lapok*at, melyet Bajza szerkeszt, csakhamar kezükbe kerül a *Tudományos Gyüjtemény*, melynek szerkesztését Vörösmarty veszi át; ők döntenek minden fontos irodalmi pörben. S az idősebb írók, élükön az agg Kazinczyval: Kisfaludy Sándor, Vitkovics, Döbrentei, Szemere, Fáy stb. a teljes egyenlőség és tisztelet hangján érintkeznek velük, s bocsájtják ítéletük alá közlendő munkáikat. Mondani sem kell, hogy a tisztelet kölcsönös, noha sértődés-surlódás bőven akad; s az is természetes, hogy az öregeknek egyre idegenebbé válik az új iskola szelleme, költői világa. Berzsenyi már nem értette Vörösmartyt, s az öreg Kisfaludy Sándor 1833-ban ezeket írja Pázmándi Horváth Endrének, az *Árpád* c. hőséposz szerzőjének: „Ha tudtam volna, hogy Kölcseynek és Vörösmartynak munkája is ebben az esztendőben nyomattatik, hát én az enyémeket halasztottam volna: mert már előre látom, mily kabalákat fog a neologismus és protestantismus ellenem forralni. Ha *Csongor és Tünde Árpád*dal bátorkodott mérkezni, hát a részrehajlás végtére minden Zwingli-purgomát is elejbe tesz *Himf*ynek." Kisfaludy Sándornak ez a megnyilatkozása úgyszólván groteszk, de maga a jelenség, mint nemzedéki tünet, szinte törvényszerű. Ugyanez történik az öreg Toldy Ferenccel, aki majd Petőfi és Arany költészete előtt áll értetlenül, és Vörösmarty nemzedékének működését tartja irodalmunk fénykorának. S hasonlót gondolhatott Gyulai Pál, aki a *Nyugat* indulásakor azt kérdezte Hatvany Lajostól, vajjon az új lapba írhat-e húsz évesnél idősebb ember.

A következő nemzedék, a Petőfié, a népiességet hozza. 1844-ben a Pilvaxban megalakítják a „Közvélemény Asztalát"; a közvélemény képviselőinek életkora ekkor így alakul: Petőfi 21 éves, ő a vezér, nesztoruk, Egressy Gábor, 36 éves, Vachott Sándor, a *Pesti Divatlap* szerkesztője, 26, Lauka Gusztáv ugyanannyi, Pálffy Albert, Degré Alajos és Vahot Imre 24, Kerényi Frigyes 22, Pákh Albert és Lisznyai Kálmán 21; 1845-ben megérkezik a 20 éves Jókai, a következő esztendőben Vas Gereben, 23 éves korában. Ez a társaság a „márciusi ifjak" néven vonult be a történelembe, s hogy ott mit művelt, tudjuk.

Utánuk szörnyű „kiesés" következik; az új nemzedékek sodrában

nemcsak a szabadságháború és a szervezett nemzet-írtás végzett eddig föl nem jegyzett pusztítást, hanem a bécsi császárnál is nagyobb úr: Mors Imperator. Egy virágzása előtt álló költő-sereg dőlt ki idő előtt a sorból, elsőnek maga a vezér, Zilahy Károly és testvére Imre (26, illetve 22 éves korában), majd Bajza Jenő (23), Tisza Domokos (19), lesznek a tüdőbaj áldozatai, Reviczky Szevér párbajban hull el (24), Indali Gyula vízbe öli magát (29), Dömötör János öngyilkos lesz (35), pályája derekán hal meg Tóth Ede (32) és Csepreghy Ferenc (38). A vezérség a szelíd és alkalmatlan Reviczky Gyulára marad, akit szintén korán dönt ki a sorvadás (34), s ez a fátum egy félszázadon át fel-felüti fejét: tüdőbaj viszi el Justh Zsigmondot (31), korai betegség Komjáthy Jenőt (37), önként hal meg Péterfy Jenő. — Pedig Zilahy Károly nemzedéke szokatlan novumot hozott a magyar irodalmi életbe: harcot az öregek és a „hivatalosak" ellen. Petőfiék is kedvelték a harcot, különösen az almanach-irodalom fínomkodóit gúnyolták: Szeberényit, Zerffyt, Császárt, Kunosst, Petrichevich Horváth Lázárt stb., s összetűztek evvel-avval, ha ok adódott; vitáikból azonban a nemzedéki jelleg teljesen hiányzik, s Petőfi „atyjaként szereti" Vörösmartyt. De Zilahyék avultnak hirdetik az akadémikussá lett népies irányt, Aranytól megtagadják a költő-nevet és művésszé fokozzák le, Gyulaival pedig szakadatlan háborút viselnek. Ők a modern költészet úttörői, s kidőltük az oka, hogy a modernség diadalra juttatása Ady nemzedékére maradt. Vajda János és Tolnai Lajos vészelték csak át a jégverést, de egy nemzedék munkáját nem pótolhatták. Így történhetett meg az a különös dolog, hogy egy korlezáró nemzedék, az Adyé, egyúttal újító is volt, s a forradalom igényével léphetett fel.

Hogy Ady és összes társa nemzedék volt s lege artis viselkedett, nem szorul bizonyításra; de pontosság kedvéért jegyezzük fel itt is az anyakönyvi adatokat. 1908-ban, a *Holnap* kiadásakor s a *Nyugat* indításának évében Ady 31 esztendős, Osvát Ernő szintén, Móricz Zsigmond 29, Gellért Oszkár 26, Babits és Juhász Gyula 25, Balázs Béla 24, a legfiatalabb Kosztolányi, 23, a legidősebb Ignotus, 39 éves; Szabó Dezső később csatlakozik, ekkor 29-ik évében járt.

E nemzedék történetében a legkülönösebb tünemény az, hogy noha a köztudat és az irodalomtörténet újítónak, úttörőnek könyveli el, művéből a következő nemzedék mitsem vesz át, ars poeticáját megtagadja, s új útról indul: megteremti a népi irányt. Csak három mestert ismer el: Adyt, Móriczot és Szabót. Az utóbbi évek legélénkebb irodalmi vitája mindenesetre akörül forgott, hogy vajjon a

harmadik nemzedék, az ú. n. harmincévesek csakugyan a modern iskola: Babits-Kosztolányi művét folytatja-e? De a harmincévesek szerepéről nyilván csak akkor dönthetünk, ha majd hatvanévesek lesznek.

*

Minderről azért időszerű elmélkedni, mert ime itt van a negyedik nemzedék, a húszévesek. A lapot, amelynek hasábjain ezek a sorok megjelennek, s a vele kapcsolatos irodalmi vállalkozásokat olyan írók teremtették meg, akik mind innen vannak a harminc éven, a legtöbbjük jócskán alatta. Ők bizonyára mosolyogni, vagy méginkább viszolyogni fognak, hogy ily nagy távlatokba, ekkora arányok közé állítottam őket. De nem túlbecsülésből tettem ezt, képességeiket nem is mérlegeltem; tudom jól, hogy vállalkozásaikat maga alá temetheti a gazdasági zuhanás, hogy szétszóródhatnak, hogy életük elbotolhat az egyéni sors ezernyi véletlenén. De egy alapvető dolog máris végbement, s ezt a tényt többé nem törölheti el az idő. Magyarországon most történt először, hogy egy nagynak sem nevezhető vidéki város irodalmi életén belül új, ifjabb nemzedék jelentkezik az önállóság igényével és öntudatával, valóban a nemzedék minden jegyével felruházva. (Kolozsvárt ne vonjuk összehasonlításba: Erdély mindig külön ország volt s Kolozsvár nolens-volens főváros.) A dologról mindenki elmélkedhet tetszése szerint; én az elmélkedésnek a fenti módját választottam. Lehet, hogy elfogult vagyok, s az öröm befolyásol; de az öregedő embert ritkán érheti tisztább öröm, mintha látja, hogy fiatal barátai otthont építenek maguknak, s hellyel kínálják benne.

VÁRKONYI NÁNDOR.

ANDRÁS ENDRE: BIZARR VERSEK.

SZORONGÁS.

Bizony, bizony elkárhozunk,
mert rettentő mély akna húz,
az ajtószárban szú pereg
s a pókfonálon lepke ing.
Bizony, bizony elkárhozunk.
A kapuk torka ránk mered
és egyre több az értelem,
s a dolgok karban vallanak.
— Ketten voltunk igazhitűk
s most omló partunk összenőtt;
a hirtelen toronyba sok
hivatlan ólomárny lebeg.
Ezért lemondó gyötrelem
a ránkhunyorgó alkonyat
s bizony jelünk a kárhozás
körénk húzódó dallama.
— Itt elbukik és nincs kiút;
a fényből sáros pánt rezeg:
bizony, bizony elkárhozunk
az összeráncolt terveken.

NÁSZ.

A kis Kamúl egy délután,
síró kövek közt ült sután,
s a meztelen sugár körül,
még kilenc apró ördög ült.
Nyár volt, öreg aranykehely,
és szállt a csengő kék pehely.

Kamúl arája harmatos
sziromruhába öltözött
s a nagy kaptár-vár sáncain
át, Kamúl kertjéig szökött.

— És aznap újra este lett,
a tölgy-odú-ország felett.

MÉLY AGGODALOM.

Az Apa egy karéj kalácsot
dugott a nagyszekrény alá
óvatosan, s aggódni látszott.
De nyugta nem volt még soká;
éjjel az ágyából kimászott
és nyakkendőjét dobta rá.
Komoly, sötét volt, noha fázott.
S hogy félelmét elaltatá,
kalapját vette és kiállott
az úttestre, hol fel s alá
cirkált a kályha. — Ó, bocsánat,
szólt szomorúan az Apa:
mióta járkál itt maga?

— Ugyanis már kétszer leírtam
s mégsem találom a helyet;
csúnyán becsaptak engemet!
Ezért, ha egy darab kalácsot
talál, ne említse, hogy látott,
s ha lehet,
ne árulja el nevemet.
Én holnap úgyis elutazom
és kóborolok messze délen,
és rengeteg dobozt hozok,
s ha kérdik öntől: hova lett?
mondja: itt ült a járdaszélen.

DISSZONANCIA.

Tilu, a szép, a jó virág
kinyilt egy éjjelen,
lesték a lusta, vén csigák
vágyón és részegen.

Tilu, a Gó elől búvó
szemérmes és ledér,
vihart állt s csókra ájuló
és mint a hó, fehér.

Álmodik: ő a délibáb,
álmodik: ő a szél,
ő az, akit a szél imád,
és néki Gó zenél.

Vivu az éjjel könnyezett,
és Tilu megremeg.
Most aranymézet öntenek
harsogó reggelek.

Tilu az árnyék oszlopán
pihen el könnyedén.
A Gó zenél. S jaj ostobán
belebőg öt tehén.

MAGYAR ZENEI NEVELÉS.*

Tisztelt Hallgatóság!

Talán van, akiben előadásom címe a sovinizmus gyanúját kelti. Hiszen a művészet nemzetközi, a zene különösen. A kétszerkettő mindenütt négy, a C-dúr skála a világ minden táján egyforma. A hegedű vagy zongora ujjrakása sem lehet különböző nemzetenként. Mi lehet hát, és mire való a külön magyar zenei nevelés?

Tisztelt Hallgatóság! Nem egészen így áll a dolog. Először is a világ sok népének megvan a maga különös hangrendszere. De az ú. n. civilizált világban is, ameddig az egyformán hangolt zongora elér, minden országban mást és másképpen játszanak rajta. Ha pedig szemügyre vesszük azokat a műveket, amelyeket minden civilizált országban játszanak, azt kell megállapítanunk, hogy azoknak egytől-egyig erős a nemzeti gyökere. Így van az irodalomban, képzőművészetben. Homérosztól—Verdiig, Shakespearetől—Petőfiig, a görög szobrászattól Rembrandtig és Rafaelig azok a művek terjedtek el legjobban világszerte, amelyek legerősebben fejezik ki a maguk nemzeti sajátságait. Minthogy ezekben a művekben mutatkozik az egyéni alkotóerő tetőpontja is, világos, hogy nincs olyan egyéni eredetiség, amely nem gyökerezik valamely nemzeti eredetiségben.

És ez nemcsak az alkotó, hanem az előadó művészetre is áll. Minden nagy előadóművészben kimutathatók nemzete jellemző vonásai. Egy magyar előadóművészben nem az érdekli a külföldet elsősorban, hogyan játsza Bachot, Beethovent, hanem, hogy mivel tudja őt a neki rejtélyes magyar psyché-hez közelebb vinni. Az előadótól is a maga népe magyarázatát várják legelébb.

Sok esetben tapasztaltuk, hogy külföldre vetődött előadóművészeink csakhamar elvesznek a népek tengerében, beolvadnak a vendéglátó országba, *mert nincs elég mélyen megalapozott nemzeti kultúrájuk.* Egészen más például a külföldre vándorolt olasz zenész. Az mindenütt olasz marad, nemcsak azzal, hogy a maga népe művészetét propagálja, hanem idegen művek előadásába is beleviszi a maga sajátos, élesen megkülönböztető nemzeti jellegét. Már ebből is nyilvánvaló, hogy a magyar zenei szaknevelés valamiben hiányos.

Ami pedig közönségünket illeti, annak műértő része tisztára idegen zenére van nevelve, a magyar jelleg iránt semmi érzéke, sőt sokszor ellenszenves neki. Az a réteg pedig, amely a magyar zenét

* Előadás az 1945 november 19-én Pécsett rendezett Kodály-hangversenyen.

inkább magáénak érzi, zeneileg teljesen műveletlen, ezért nagyobb igényű zenemű felfogására képtelen. A kettő tehát mintha kizárná egymást, magyarság és zenei műveltség, mintha nem férne meg együtt. Műveltség annyi, mint idegenség, magyarság annyi, mint műveletlenség. Súlyos történeti okai vannak ennek, s a magyar művelődéstörténet egyik legfontosabb fejezete az lesz, amely e két ellentétes réteg egybeolvadásáról számolhat be. Mikor lesz az: nem tudjuk előre. De bizonyos: ez a három szó: *magyar zenei műveltség* sok évtizedre, talán évszázadra szóló programmot jelent.

E programm megvalósítására két külön, de párhuzamos úton egyszerre kell elindulni. Hét-nyolc éves korig a két út egy nyomon halad.

Régóta és sokat hirdettem már, hogyan kellene a gyermeki lelket a magyar zenei ősfenomén anyatejével táplálni, hogyan kellene benne a magyar zenei észjárást felépíteni és megerősíteni. Egyelőre *csak* azt. Aminthogy nem volna szabad anyanyelvén kívül más nyelvre tanítani, mielőtt azt tudatosan nem bírja, tehát 10 éves kora előtt. A többnyelvű gyermek végül egyiket sem tudja igazán. A keverék-zenén tartott gyermek pedig sehol sem érzi magát zeneileg otthon, de leginkább idegen neki a magyar.

Zenei köznevelésünk multja azonos egész közoktatásunkéval. Az pedig, tudjuk, eleget panaszoljuk évtizedek óta, anélkül, hogy lényegesen segíthettünk volna rajta, idegen szellemű, idegen kaptafára húzta tanulóink lelkét, s ezzel egyik előkészítője volt a közelmultban lezajlott gyászos eseményeknek.

Zenében megpróbáltunk segíteni. Mintegy húsz éve döngeti a magyar nép igazi hangja az iskola kapuit. Hol bejutott, hol nem, de ritka helyen hivatalos támogatással. A diákság azonban nagy lelkesedéssel karolta fel, nyilván mégis magára ismert benne, megérezte, hogy a benne lüktető élet az ő élete is, míg a belédiktált iskolazene többnyire értéktelen papírgaluska.

Két évtized leteltével a hivatalos fórum, a Közoktatásügyi Tanács elérkezettnek látta az időt, hogy helybenhagyja, ami történt, és belátva, hogy könnyebben megtanulja a diák a zene elemeit olyan dalokon, amelyeket szívesen énekel, kiadott szerkesztésemben egy Iskolai Énekgyüjteményt.

Évekig, talán évtizedekig fog tartani, míg ennek tartalma átmegy a köztudatba. Mire ez bekövetkezik, a zenei szaknevelés kész alapot kap, amin tovább építhet. De addig nem tehet mást, ha nem akar idegenné nevelni, minthogy megtanítja e dallamokat, rajtuk bevezet az írás-olvasásba, s erre az alapra építi a hangszertanulást.

Ezt más nemzetek már régóta megtették. Jómagam is olyan német zongora- és hegedűiskolából tanultam, amely tele volt német népdalokkal s előbb tudtam hegedülni a „Brüderlein feint"-t, mint akármilyen magyar népdalt. Magyar zongora- és hegedüiskola ma sincs még olyan, amely rendszeresen, ősi hagyományunkra építene.

Érthető ez, ha meggondoljuk, hogy szaknevelésünk a legújabb időkig külföldiek kezén volt, akik magyarul nem tudtak, előkelő idegenek módjára, mint egy szigeten éltek itt, a magyar élettel és kultúrával semmi kapcsolatuk nem volt. Közvetlen tanítványaik közül is csak kevesen küzdötték fel magukat a zenei magyarságig. Az majd csak a harmadik-negyedik zenészgenerációnak lesz természetes anyanyelve. Addig még sok szakzenésznek kell lefutnia pályáját, aki úgyan itt született és magyarul beszél, de kultúrája merőben idegen. Még sok küzdelembe kerül, hogy nagyobbrészt idegen zenén nevelkedő zenészeink lelkében megszólaljon a magyar húr. Még a tiszta magyarszármazásúakéban is elnyomja halk hangját a világzene harsogása.

Itt derül ki, hogy a C-dúr skálának, bár mindenütt egyforma, nem mindenütt ugyanaz a jelentősége. A németeknél alapvető, nálunk mellékes. Aki ebből a rendszerből kiindulva nevelkedik, vagyis a német tanmenetet követi, a magyar zene sajátosságai iránt örök életére érzéketlen marad. Egyes nagy tehetségek, nagy fáradsággal, sok évi elszánt munkával elérhetik, hogy megnyílik fülük a magyar hang számára. De nem volna sokkal egyszerűbb a gyermeket ránevelni? Akkor mindenki elérné természetes úton.

A magyar zenéből a nemzetközi zene megértésére könnyű út vezet, fordított irányban nehéz, vagy semilyen.

Tehát szükség van magyar zenei nevelésre, magyar és nemzetközi szempontból egyaránt. Nemzetközi érdeklődésre annál inkább tarthatunk számot, mennél magyarabbak vagyunk. Magyar zenei műveltségre pedig csak ezen az úton juthatunk, enélkül továbbra is csak idegen művészetnek szállászcsinálója minden zenetanításunk.

Elvégre választanunk kell: gyarmat maradjunk-e továbbra is, vagy független ország legyünk, nemcsak politikában, hanem kultúrában, saját egyéniségünk érvényesítésében is.

Ha ezt akarjuk, meg kell keresnünk azokat az útakat, amelyek zenei sajátosságunk minél szabadabb és teljesebb kifejtésére vezetnek.

Az iskola már elindult a helyes úton, csak járja végig következetesen, az eredmény nem maradhat el. Nincs még annyira ki-

dolgozva a hangszertanítás magyar módszere. Az itt előadásra kerülő „Gyermektáncok" egy szerény próbálkozás ebben az irányban.

Azzal, hogy e darabokat a fővárost megelőzően egy vidéki városban mutatom be, annak a meggyőződésemnek akarok kifejezést adni, hogy a magyar zenei nevelés megvalósításában egy ilyen városnak nagy szerepe lehet, esetleg a fővárosnak is példát mutató, kezdeményező szerepe.

Máris megindult itt egy olyan próbálkozás, amelyhez hasonló a fővárosban nincs, és amelynek döntő fontossága lehet egész zenei nevelésünkre. A zeneiskola bevezető tanfolyamát értem, amely előbb zenére akar tanítani, csak azután hangszerre, továbbá az elemi iskolák válogatott tanulóinak iskolánkívüli énekóráit. Az eredmény elé nagy várakozással tekintek, és kérek mindenkit, akinek módjában áll, hogy e vállalkozásokat minden erejével támogassa. Ez az eljövendő magyar zenei műveltség magvetése.

A demokrácia ezen a ponton kettőt jelent: egyik a zenei művelődés eszközeinek hozzáférhetővé tétele mindenki számára, másik a nemzeti sajátságok teljes érvényesítése.

Mindkettőt munkálja a pécsi úttörés. KODÁLY ZOLTÁN.

WEÖRES SÁNDOR: VERSEK.

KULCSOK.

I.

Menj el a fényhez,
de ne kérdezz tőle semmit.

II.

Kihajló ág,
zöld homály —
szememben
látományom,
lomb közt
érzelmem —
külső és belső
egyetlen percben
összeforr.

III.

Bontsd le magadban
arcod köveit:

szirt-talajod rád-világol!
A hús és vér hazug és mohó,
de igaz és szelíd a csontváz.

IV.

Mennyi ragyogó
gyümölcs! — De az ág, mely termette őket,
fakó.

V.

Sok is nekem egyszerre
sok-sokod éje —

VI.

Két verssor a szivemben
összeveszett.
Hívtam az istennőt,
békítse ki őket —
ő nevetett
s azok mégjobban összegabalyodtak.

VII.

A lámpa nem látja önmaga fényét.
A méz nem érzi önmaga édességét.

VIII.

„Gyere velem repülni" —
szól a darázs a virágnak.
„Tapadj az ágra mellém" —
szól a virág a darázsnak.

IX.

Szereted, akit nem szeretsz
és meghalsz ahelyett, aki nincsen.

X.

Faggasd az ürességet:
a felelettelenség
egyetlen igaz felelet,
mert ő a végtelenség.

XI.

Sűrű permet-eső a gyönyörűség,
nem napsugár.
Elláraszt
és fáraszt
a gyönyörűség.

XII.

Kiknek nevük a ruhájuk,
fejüket szárnyuk alá rejtik,
visszabújnak álmaikba.

LIBA PÉK.

Haragos a Liba pék,
a kenyere odaég.

Liba pék, te Liba pék, gyere Liba pék!
ha kisasszony volnál,
nem morognál,
lágy, meleg cipóért
kicsi fehér fejkendőben
kényesen hajolnál!

Ma dühös a Liba pék:
csuda-sok a potyadék,
a perece nem elég,
kenyere meg odaég.

Liba pék! szegény Liba pék!
ha menyecske volnál,
nem búsulnál,
három derék péklegényed
fütené a kemencédet,
királyasszony volnál!

Liba pék!
a te bajod is elég!
Liba pék!
a kenyered odaég!

MARTYN

SZABÓ DEZSŐ KÉT LEVELE.

Egy esztendeje sincs, hogy eltávozott az élők sorából. Összes műveinek, velük együtt leveleinek kiadására még nem kerülhetett sor, s egyhamar valószínűleg nem is kerül. Ezzel a két levéllel, melyre csak véletlenül akadtunk, nincs semmi különös célunk. Hiszen a levelek maguk sem különösek. Talán csak az, hogy a teljes kiadásig megóvjuk őket az elkallódástól. Ez — mondjuk — irodalomtörténeti szempont. De az irodalom és a formátlan exhibicionizmus borotvaélén táncoló Szabó Dezső életművének kikerekítéséhez is adnak valamicskét. Éppen olyan teliszájjal vallanak írójukról, mint a regények, novellák, vagy tanulmányok. Többek, mint az írói levelek általában. A művekben is magát túlságosan mutogató Szabó Dezsőnél ez érthető. Szabó Dezső minden sora egy széttörött tükör apró darabkája, melyből változatlanul egyénisége néz vissza ránk.

Az első levél válasz. Szabó Dezső, amikor elköltözött a Trombitás-utcából, véletlenül magával vitte a piszkavasat is. A házgondnok azonban észrevette, és visszakérte tőle. Erre írta az alábbi sorokat.

A Trombitás-utcai 12. sz. Ház
főméltóságú Házgondnokságához

Budapest.
II. Trombitás-u. 12.
Legmagasabb Föld-Szint.

Főméltóságú Házgondnokság!
Nagyságos Asszonyom!

A Szív legmélyebb húrjainak megrezgésével láttam viszont végtelenül kedves Levelező Lapján az ősi Családi Tintát, mely nagyszerű liberalizmusával még mindig láthatóan tud vizzel bővülni. De ugyanakkor a szomor és bűnbánat vete árnyékot lelkemre: meu maxima culpa! A megnevezett vas-Darab tényleg holmim közé vegyüle.

Isten, a Természet és az Emberiség színe előtt esküszöm: hogy a jelzett nagy gazdasági jelentőségű Objektumot a legelső adandó alkalommal külön stafétával fogom a Főméltóságú Házgondnokság vitathatatlan birtokába visszajuttatni.

Addig is oly helyzetben őrzöm, hogy nyár heve, árnyék hűvössége, lég párája a Szóban Forgóban semminemű kárt ne tehessen. Betörés, tűz-, víz-, jég- és egyéb károsodás ellen Honunk biztosító Intézeteinél jogérvényesen biztosítottam.

Hajlandó vagyok délutánonként kávéházamból bármily telefonszámra szóbeli bulletineket leadni a Kedves Tárgy mindenkori állapotáról.

Abban a reményben, hogy a minden valószínűség szerint tsekély várakozás nem fogja a főméltóságú Házgondnokság lelki egyensúlyát veszélyeztetni, maradok Nagyságos Asszonyomnak

Farkasréten, az Elsodort Falu 15-ik évében, Pünkösd és Dezső hava tizedik napján

hódoló, kézcsókoló s remélem, nem múló emlékezetű volt lakója

szegény szabó úr.

A második levél szintén válasz. De nem egy, hanem sok levélre. E levelek lakbértartozása megfizetését sürgették. Sikertelenségük folytán azonban néhány esztendő mulva elmaradtak. Ez tűnhetett fel Szabó Dezsőnek, s ez késztette a következő levél megírására.

Á la
Haute Intendance
de l'Immeuble no 12, rue Trombitache.
Budapest.
II. Trombitás-u. 12.
Magasföldszint *Exp. Bp. I. Törcsvár-u. 24.*

Mélyen tisztelt Ház — Gondnok — Nő!
Nagyságos Asszonyom!
Édes Hugom a Krisztusban!

Drága Levele a boldogság Vim-pora volt, mely a bú rozsdáját lepucolá megrozogult szívemről. Meleg soraiból úgy ömlött a kereszténység, mint édes habos tej a feldöntött sajtárból és megitatta a szeretetre szomjas szegény öreg Dezsőt. És lelkem napos mezővé téresült s egy kis patsirta fennen éneklé felderült levegőjében:

Édes, kedves Házgondnokság,
A szívemben nincs konokság:
Ki nyugton tud várni itt lenn,
Annak megfizet az Isten.

Türelmes, jóságos várásának mindenképen igaza van. Már pusztán ész-okokból is: vagy van valakinek egy milliárd pengője és akkor minek marcangoljon valakit ötszáz pengőért? Vagy nincs:

és akkor olyan mindegy neki, hogy egymilliárd pengője nincs vagy egymilliárd és ötszáz pengője. De ezerszeresebben igaza van a titokzatos égi Kegyelem, az egyetlen Kints: az örök Idvesség szempontjából. Oh, Hugom a Krisztusban, mik e világbéli siralomvölgyes állapot Pengői, Valutái avagy Devizái a Halál komoly arca s az örök Bíró rezdületlen Szemei előtt?! Lenge pipatsok, melyek feketén hullanak össze a Nagy Kasza suhanására, beteg visítások, melyek némává vesznek a Sír vak gödrében. Oh, Testvérem a Jézus hulló vére által: csak a jóság a kints, csak az irgalmasság a Tőke s a roskadozó embert megtámogató szeretet. Várj hát nyugodtan lelki Bátyád meggyapjasodására, higgyj tiszta szándékában s ne mérd az időt e bűnös Világ mohóságának collstokjával, hanem mérd az Isteni Kegyelem szerint. Minden türelmes jóságú napod nagyszemű ékes margaréta lesz az Ég kies mezőin, mely titokzatos kelyhével jó hírt súg Rólad a megvesztegethetetlen Füleknek. És ha majd kilencven év mulva az Angyalok autóbusza eljön árnyéktalan Lelkedért, ez a Sírkő fog magaslani a Temető örökkévalóságába:

Itt nyugszik Sárika,
Másik neve: Szakáll,
Lakbér ügyben nem volt
Sem tigris, sem sakál.
Dezsőt nem zaklatta,
Holtig várt s hallgatott,
Ezért fenn a Mennyben
P r í m a h e l y e t kapott.

De már szemeimben könnyek rengedeznek s reszkető kezeim elejtik a pennát. A Nagyságos Asszonynak maradok, úgy is, mint intendánsi Főhatóságnak, úgy is, mint keresztény Testvéremnek

Farkasrét, hétfő, Dezső hava 22-én
sirig hű volt lakója
Szabó Dezső
(postabélyeg pecsét: 938. Máj. 22.)

A teljes hűség kedvéért meg kell még jegyeznünk, hogy a verset egy megrajzolt sírkőre írta. Fent balról pedig egy háromszögbe rajzolt szem sugárzik küllőszerűen a sírkőre. A háromszög alatt ez áll: *Oculus Dei gratia plenus.* Jobbról egy rúdból vízsugárszerű vonalak hajlanak a sírkő felé. A biztonság kedvéért Szabó Dezső odaírta: *szomorú tűz hervadt lombja.*

Közli: HARCOS OTTÓ.

CSÁNYI LÁSZLÓ: VERS.

SEGÍTSÉG.

Naponta kínoz ezer bánat
s a falak is
ellenségeim lettek s árnyak
néznek hamis

szeretettel s e rettenetben
csak hasztalan
fegyvert keresnék, hogy megöljem
végre magam.

De nem segíthet a fegyver sem,
semmit sem old,
ilyen megriadt szeretetben
nem lel a holt

nyugodalmat sem, nincs menekvés
semerre sem,
hiába fenem dühöm kését
s fegyverkezem.

Huszonnégy éve gyűlik bennem
a rút halál,
beszívja százszor gyönge mellem
s húsomba váj,

ruhájának redője rejt el,
de nem lehet,
egyetlen percre sem felejt el
e rettenet.

A fegyver nem segíthet rajtam,
már hasztalan,
én nem ilyen halált akartam,
hogy így magam

elpusztítsam egy gyáva percben
és kezemet
ostobán magamra emeljem.
Veszett ebet

pusztít így el dühös gazdája,
ó mennyi év
kellett, hogy megtudjam, hiába,
nincs segítség.

KOPÁNYI GYÖRGY: VERSEK.

MÁSOK ÖRÖME MÖGÖTT.

Idelátszik az az egy
emberekkel teli hegy.

Az emberek örömmel
vannak telisteli, hej!

Körülöttem vacogó
csomagokat rak a hó.

Lábam kéne: futkosó,
kezem kéne: kapkodó,
szám is: sűrűn kacagó,
szem is kéne: csillogó,
napba leső, pillogó,
lélek kéne: nyárfogó,
délkeresztként villogó.

De csak szobámban ülök,
irogatok, szédülök,

a tollam se boldogabb:
nem száll rá se szó, se nap.

Rajtam is nehezül egy
bánatokkal teli hegy.

MEGHALTATOK.

Meghaltatok s így száműztetek,
novemberekbe temettetek:

hol vagytok jóbarátaim?

Mint szél, mely visszahozza még
a porladó csontok zömét:

elhozott titeket e rím.

Nem tudom, szerencsés ki lett:
ki élő még, ki elveszett?

Vannak még novembereim,

mikor levélként reszketek
s úgy érzem, én is elmegyek

közétek, jóbarátaim.

KUBIKOSOK.

Préda Gáspár lába alatt szörcsögött a föld, amint talicskáját tolta. A fehők elég alacsonyan bókásztak, némelyik beleakadt a vén fűzfák fejébe, szétszakadt dunyhás teste, s alig bírta magát összeszedni. Rongyosan vergődött a csendes tájékon, amely fölött már a nyár ült.

Üresen nyikorog a talicska Préda Gáspár előtt.

A langyosvízű csatornánál áll meg: ma itt fog halászni. Ez a csatorna belefolyik a nagy vízbe, de ott most nincs hal. Kormoránok álldogálnak a part mentén, a fűzfák hatalmas árnyékot vetnek rájuk. Mintha szénaboglya sötétedne mögöttük. Emitt a csatorna mellett rebbenő túzokok sétálnak. Egy csak figyel, nyakát nyújtja s felsuhan a csapat, ha valaki közeledik.

Hogyan változik ez a szép élet!

Nem régen erre a fűzfák gyengécske-zöld színe öntött el mindent s ha valaki megnézte ezt a tájékot, alul a szépen tüzelő citromsárga szint láthatta, amely messzire csíkozott. S ha korán reggel nézte meg a vidéket, még olyan lábfejnél kúszó kékeslila ködsávot is láthatott. Akkor még koratavasz ült a tájékon, most meg aszottan csereg, a halak szinte szopják a langyosvizű csatornában a levegőt. Préda Gáspár hallja is: „happ", így hangzik valahogyan, amint a víz alatt egy kis buborékkal levegőt is nyelnek.

Tán csak Préda Gáspár élete nem változik.

Kubikos volt és az is marad.

Horogját beleereszti a vízbe, zsíroskarimájú kalapját szemébe húzza, pipáját háta mögé dugja a fűbe és vár. Egy lusta fehő úszik a víz fölött, elsötétül a víz és tintaszínű folt közeledik Gáspár felé. Éppen benne úszik egy csuka: csúnya, vén dög, rabló szemével Gáspárra néz, majd becsukja és lomhán továbbúszik.

— Az a fehő segít neki. Elúszik a feketeséggel — mondja Gáspár.

El is úszott. Fogja tapogató kosarát s feltűrt gatyaszárral belegázol a vízbe, lecsapja a kosarat, de hiába kavarja kezeszárával a megbolygatott fekete löttyöt: csak csík van benne, meg a piszoktól majdnem megvakult keszeg. Gáspár lehajol, kivesz egy keszeget, beleteszi tarisznyájába, újra kavar. Lábszárát a kosárhoz dörzsöli, néha lemossa vízzel és megnyálazza, mert fekete piócák ragadtak rá. Mikor látja, hogy erős csíkban ömlik a vér, kosarát bent hagyja és a parton vadsóskalevelet rág rá. Rátapasztja, egy cseppet vár, majd tovább kavarja a vizet.

Egész nap süt a nap, de azért akkor is szörcsög a föld Préda Gáspár lába alatt, mikor hazafelé tolja talicskáját, mert itt a mélyben vadvizek vannak, melyek soha ki nem száradnak.

Talicskájában egy nagyobb ponty, egy nyul és egy igazán elkésett varjú. Mellettük a tarisznya: maroknyi rongy keszeg van benne, szóra és evésre sem érdemes.

Nyár van, aratnak, rozsot káréznak, mert ebben a faluban nem sok a lovas gazda. Két kerék, azon falatnyi oldal és kész a káré, a zsellérek, kubikosok kocsija. A rozs lenyaklik, söpri a port, de Tavasz András nem törődik vele. Pogácsabarna nyakkal és mellhúsával nekifeszül és csavargatja a kárét: ki a kátyúból, neki a hantos útnak, be a faluba és nem is haragszik a gyalogosok megjegyzésén, hogy félre káré, kocsi jön.

Hol az arcáról, hol orra hegyéről, vagy pedig nagy öklérol cseppen néha egy tisztaszínű, de sós izaddságcsepp a porba.

— Szép rozs — mondja neki Gáspár és nyikorgó talicskájával el akar sietni mellette, de mikor látja, hogy Tavasz András szája nyitva van, szólni szeretne, de a fulladás nem engedi ki a szót, megáll talicskájával és várja, hogy András kifujja magát.

— Nehéz az élet — mondja Préda.

Tavasz nem szól, csak kinyújtja égett kezeszárát és a káréra mutat, hogy ez bizony nehéz. Van rajta egy fél kereszt, vagyis tizenhárom kéve és a kis kuszalék, az a kis gereblelet. Aféle nyaláb kóc, tallószösz, mint mondják, amit a gereblye összeszed és a kereszt ablakába teszik, hogy az eső ne verje a kévéket.

— Mit viszel? — kérdi Tavasz András.

— Majdnem semmit. Egy nyul, egy varjú, meg keszeg.

— Semmi — legyint András. — Fogja a káré nyelét és majd szétpattan a nagy ember hasa, amint a rúdat oldalra csavarja, hogy meginduljon a két kerék. Mert úgy kell: ide csavarni, oda csavarni, azzal egy kicsit előremegy a káré, mikor indul, vagy ha kátyuba került.

— Lehet, hogy elmegyünk. Beállunk — mondja András és Préda már nem fordul vissza, csak levágja fejét. Tudja, hogy Tavasz figyeli feje mozdulatát, ha nem is szól. Ezzel mondja, hogy jól van, beállunk.

Ez azt jelenti, hogy a kubikosok otthagyják a falut és beállnak valahová csatornát hasítani a föld hátára, avagy pedig egy vasúttöltést hordanak meg kis talicskájukkal és fájós derekukkal.

Ez szombati napon történt.

Az udvarokba benyikorogtak a kárék. Nem kellett se kaput, se veréckét nyitni: itt nincs kapu. Akinek van, az gazda. Nyitva állnak a házak eleji, végigszaladhatnak a szelek a szérűre, ahol meg nincs köz. Nincs megye. Nincs kenderkerítés. Szabad helyen hevernek a sáros faekék, mint töröttszárnyú nagy madarak.

Préda Gáspár ott áll a szérűn: körülötte füst és por, mert az egész falu söpör és kenyeret süt. Holnap vasárnap. A kubikos felesége kinyitja a sublótfiókot és kirakja a fekete nadrágot, a fehér inget, egy tiszta vászonzsebkendőt, lekefféli a kalapot, hátha éppen felteszi Gáspár.

— Adhatom a vizet? — kérdezi Prédáné.

— Adhatod — mondja a kubikos és mosakodni kezd a fateknőben.

A szérűkről a lépesméz édes illata ömlik.

Az akácok virágfürtjei majd megszakadnak édes terhük alatt. Kesernyés agacsfarózse szaga keveredik kalácsillattal a kertek alatt, ahol fekete csizmákban, vastag posztóruhában most kopognak az emberek misére.

Teknős a templom küszöbe, sok csizma csuszorálta. Hideg a szentély, ahol kis lámpa hunyorog, rovátkosra kopottak a padok, amikben még az „öregek" ültek. Csak a kisgyermek inge hófehér, akit Préda Gáspár kubikos hosszasan elnéz. Hozzá motyogja a szavakat:

— Válts meg Kisded! Itt vagyok, Préda Gáspár, öreg kubikos. Tegnap halásztam s egy varjúval, nyullal és sovány keszeggel jöttem haza. Válts meg engemet és adj földet, kenyeret, lélekzetet.

A templom előtt mintha csak a magukra hányt súlyos keresztek maradnának meg rajtuk. Megnézik egymást, köszöngetnek. „Csakhogy látlak". „Jó egészséget". „Jó egészséget" és kiveszik hónuk alól az imakönyvet, hogy kezet fogjanak egymással. Még érzik egymás erős kézszorítását, még látják egymás szemét és örülnek.

— Hagyd most egy cseppet a dolgot, mondta Gáspár. — Vasárnap délután van, gyere, üljünk ide a diófa alá. Majd kihozom a kis morzsolószéket. Ki is hozta és a rossz ágyterítőt összehajtogatva rátette, hogy puhán üljön az asszony, ő meg jólesően kinyújtotta lábát.

Vén jószág a diófa, dereka széles, levelei húsosak és kajlán mozognak, mint az egészséges tehén füle. Betakarja a házat, jószagú az egész fa s Préda nem állja meg, hogy ne dudolja:

„Hej dióía, vén dióía,
sötétlombos dióía..."

— Mostanában olyan hamar elfáradok — kezdi Gáspár. Azért hívattalak, hogy gyere ide és üljünk le a dióía alá. Kettesben jobban esik a pihengetés. Vénülök, mint a szérű, de nem baj, csakhogy itt vagy mellettem.

Felesége lassan végignézi urát, szemével megsímítja rajta az esztendőket, megcirógatja rajta a szerelmet. Az asztalra állítja Prédáné a korsót, mellé egy poharat és nézelődnek a szérű felé, meg az utcára: nyitva a látás.

— Eljönnek? — kérdezi felesége.

— El.

Ágócs Kálmán érkezik elsőnek.

Inge tiszta, de nincs kivasalva. Az asszony csak kézimángorlón eresztette át. Hátul a nyakán egy kis odaszáradt beretvahab van, másképpen égettszínű az egész ember. Nyaka, ökle, arca, szeműldöke sült szalonnabőr, csak a szeme csillog fehérenfeketén.

— No, jó idő lesz kubikolni — mondja és leül a fűrészbakra s mindjárt kétfelé szakítja pipáját, veregeti a szárat, szortyogtatja a cserepet. valami, valami itt nem működik, mondja, miközben egyik lábával a földre lép, hogy biztosabban ülhessen.

Pócs Antal, Tavasz András egyszerre jönnek. Kalapjukat a dióía tára teszik: elég széles az elágazás helye, elfér ott a két rosszkarimájú fejfödő.

— Hát a többiek? — kérdezi Tavasz András.

— Tán már jönnek — feleli Préda.

Morzsoló Lőrinc, Kótai Márton és Csipke Jakab után már senkit sem várnak. Morzsolón nevetnek, mert bogáncs van a gatyaszárában, valahol az árokban szedte fel.

— Ott a korsó, töltsetek — mondja Préda.

— Vékony bor, de jó — csettent Morzsoló és utána lehajol, a bogáncsot szedegeti gatyaszárából.

— Ne húzzuk az időt — kezdi Tavasz András. Van kubik. Akik itt vagyunk, megyünk-e, vagy maradunk itthon és elténferegjük ezt a nyarat? Ott kint minden a régi, itt bent nálunk is minden a régi. Kenyér után kell lenni.

Kezével kanyarint egyet és az emberek már tudják, mit jelent „minden a régi". — Elő a talicskát, egy rosz zsákot, bele krumplit, kenyeret, hagymát, ki a vasútra, fel a vonatra és el messzire, bele a vízbe és köhögve talicskázni, míg csak hatalmas jel nem hasítja

fel a föld hátát, melyet ők húztak a határban gyomokon és hantokon keresztül, sárban és pocsolyában, de mindig csak előre, hogy hat határ képe is megváltozzon: leszaladjanak a vadvizek és sóványka szilvafákat is lehessen ültetni a szivacsos, de lassan száradó tájékon.

Egy darabig hallgatnak a kubikosok.

Mit is mondhatnának? Szívük ver, a diófa levelei mozognak, s a húsos levelek nem is cseregnek, lágyan dörzsölődnek össze.

— Ez a harmincegyedik — Mondja Préda Gáspár.

— Ezt is háborúban értük meg. Országok dőlnek össze — feleli Tavasz András.

Prédáné megmozdul, az asztal felé lép, kezével rámutat a szegény eledelre és így szól:

— Kínálnék, de csak varjúlevesünk van.

— Elég ez az egy pohár bor — mondja Pócs Antal — Csak hagyja.

Az utcán azok a meg nem hajló csizmák kopognak, messze a falu szélén megszólal egy húzósharmonika és délen egy tenyérnyi nagy csillag fakad az égen. Az egyik sopában kaszát kalapálnak a holnapi kaszáláshoz, máshol egykaszájú szecskavágó csattog. Egyik kubikos pipáját babrálgatja, másik körmével a fűrészbakról hasít le egy szilánkot, Préda erősen gondolkodik: összevet, latolgatja, hogy mennyit keres majd és miért van háború?

Fehértollú galambsereg suhan fölöttük és csendesen megnézik. „Biztosan valami vén denevér ijesztette meg őket", gondolja Préda Gáspár. Látja, amint ott ül néhányuk a szerha tetején, egymás szaját marják-csókolják és tollászkodnak, de nem mennek aludni.

— Azt mondjátok, hogy országok dőlnek össze? — kérdezi Préda.

— A háború összedönti — feleli Tavasz András.

— Mi majd felépítjük — mondja csendesen Préda.

A diófa levelei lustán lóbállódznak fölöttük.

A kubikosok hallgatnak: országok és világok összedőlésén gondolkodnak. Prédáné szól közbe, mert vacsoraidő van. Mennek, vagy nem, kubikba, mert neki ezt tudni kell. Elő kell venni a sároskerekű talicskát, a zsákot, ásót, lapátot, hevedert a talicskára, készíteni kell egy kis ennivalót Gáspárnak.

— Határozzatok — szólal meg az asszony a hosszú csend után.

— Hiszen már határoztunk — mondja ura.

— Nem hallottam — feleli felesége.

— *Azt nem is kell hallani* — *mondja Tavasz András.*

— *Akkor jól van* — *fejezi be Prédáné.*

Amilyen csendesen jöttek, olyan csendesen is mennek el.

— *Megkezdem a harmincegyedik kubikot* — *mondja Gáspár az asszonynak, mikor bemennek.*

— *Megy az idő* — *feleli felesége.*

— *Országok, vagy világok dőlnek össze, menni kell kubikba* — *szól Préda Gáspár kubikos és leül az asztal mellé.*

Felesége az asztalra teszi a varjúlevest, mellé a varjúhúst és a nyeszlett keszeget, amely majd eltűnik a tányéron. Kicsiny is, sovány is. Szálkái kimeredeznek, feje egészen összeégett, oldala összerongyolódott.

Kubikosnak való falat, aki harmincegyedszer indul munkába.

MORVAY GYULA.

CSORBA GYŐZŐ: VERSEK.

BÉKE ELLEN.

Már ásít minden porcikám; unalmas,
unalmas órák doh-szagát
küldi előre a hat-éves
birkózásban kifáradt s fél-halottan
pihenésre nyújtózni készülő
világ. — A sarki üres telkeken
fogócskát játszó kisfiúk erős
zajgása fullad el a sűrűdő
homályban. — Ó, megint a csillagok,
megint a csillagok, megint az olvadt-
szélű hold-ostya, mindíg, mindíg ez!
Hajnalban nap kél, este csillagok,
csillagok és hold, előre tudom;
és nappal eszem, nappal dolgozom,
éjjel meg alszom, mindíg, mindíg ez!
Dolgozom, eszem, alszom, dolgozom . . .
és újra, újra! — Életem körül
száz bástya, árok, sánc, ezernyi őr
mered, sürög-forog nyugalmamért.
— Tántorgó percek, kik csúszós hidakra,
meredély-parti ösvények sarába
vittétek ingó, félénk lábaim,
hogy iszonyodtam állatként, vadul,
tántorgó percek, most hogy doh-szagát

küldi előre a hat-éves
bírkózásban kifáradt s fél-halottan
pihenésre nyújtózni készülő
világ, — halálomig-kívánatos,
boldog idő tanúiként viszem,
s dajkálgatom megfásuló szívemben
rettenetes-szép emlékeitek.

JÉGHEGYEN.

Izgága tenger s rendületlen ég
kerít,
halk ékeit
a súlyos bolt forgatja, mint kerék.

Csak én vagyok s te vagy: ketten vagyunk. —
Betelt
törvény terelt
így együvé — viseljük jól magunk!

Részünk veszik, ha bármelyőnk veszik,
kedves, vigyázz
nagyon!

Fagyon
fáznánk, s ki más
takarná ránk a lelke lepleit?

HOMO POLITICUS.

Jelige: „Akinek nem inge..."

Bendője élő szörnyeteg, élő dúvadak markai,
tetőtől-talpig százredős zsebek lepik be testét,
kiontott belek száradó rojtjától cifrák sarkai,
fejében hű öröklakó a visszhangzó üresség.

Megy, megy, mozognak markai, etetik éhes zsebjeit,
bendője lustán hánytorog, emészt fáradhatatlan,
megy, megy, sarkából vér csorog, sár issza be a cseppjeit,
nyomában jajgatás suhan fakó holló-csapatban.

S a száján — szája szüntelen-bimbós virág — fehér szavak
sarjadnak, hófehér szavak, ha hallod sírni készülsz,
remegnek bűnös térdeid, intő kezére szédülsz,

s ő megsimítja homlokod, lágyan szíved felé matat,
figyelmes, jó orvos gyanánt kétséged elterelve,
s már érzed: megkönnyebbedett — bukszád soványka terhe.

LEVÉL EGY FIATAL FESTŐNŐHÖZ.

„Protarchos: Mely gyönyöröket fogadjunk el, Sokrates, ha nem akarunk csalódni!

Sokrates: Azokat, melyek az úgynevezett színekre és formákra vonatkoznak, a legtöbb illatból és hangokból fakadó gyönyöröket és mindazokat, melyek nélkülözése észrevétlen és fájdalommal nem jár, élvezete pedig kellemes, minden fájdalomtól mentes érzetet támaszt.

Protarchos: Hát ezt megint hogyan értsük, Sokrates?

Sokrates: Igaz, az első pillanatra nem világos, amit mondok, de megkísértem magyarázatát. Mikor a formák szépségéről szólok, nem azt értem alatta, amit a nagy tömeg képzel: az élő testek vagy némely festménynek szépségét, hanem beszélek az egyenesről és körről és a belőlük keletkező síkokról és tömör testekről, melyeket a körzővel vagy vonalzó és szögmérő segítségével állítanak elő: ha ugyan érted, amit mondani akarok. Mert ezekről nem azt állítom, mint más tárgyakról, hogy csak bizonyos szempontból, bizonyos célra szépek, hanem azt, hogy már magukban véve, természetüknél fogva szépek és egészen sajátságos gyönyöröket keltenek, melyeknek semmi közük a csiklandásból fakadó élvezetekhez." *

Közepesség tengere, belőle kiemelkedő, valóban ragyogó egyéni teljesítmények sziklafokai — íme, a két háború közötti Európa képzőművészete. Magyarországon — adjunk tiszteletet — ez a közepesség szinte egyetemes nagyságot érő komformizmusban jelentkezett: soha nemzedék így meg nem lapult, nem szürkült el. Természetes, kicsinyben nálunk is akadt kiváló egyéni mű, másfelől meg ripacs klasszicizmustól a „budapesti földalatti iskoláig" hajtott ág erre-arra. Érthetetlen, noha táplálta düh és elkeseredés, ez az utóbbi nem vitte többre a német expresszionizmus, némelykor meg például Chagall közvetítésénél. Egyik legtöbbet érő vezérük, Derkovits, Dózsa sorozatában azonban nem germán, hanem még részleteiben is egészen kínai példákon kapott erőre a tűz. Végül és nem utolsó sorban, jellemző a Hóman—Gerevich-féle szűkeszű művészetpolitikára, a hazai kórusban Nyugat és Páris egyáltalában nem kapott szerepet, de még gyönge hangot sem. Páris szidása divat volt, előkelően hatott — a Gresham savanyú szőlője. Nyugaton kihajthatott korszerű urbanizmus, építésrendszer, stílu-

* Platon : Philebus.

sok ágaskodásáért viaskodhattak — Budapesten újból festettek egy másik tájképet vagy csendéletet, rámondták „rudement costaud."

A multé mindez? Nem. Nálunk csak egy a „garnitúra" mindenből, — ez a képzőművészeti mult ma is eleven valóság. Magyarországon félretéve mindenkor azt, ami jó, a közepes mindig kitűnőségnek számít, nem vész el, el nem koptatható, képzőművészetünk nevetséges ellenzékisége ma inkább halott sziget, mint valahe és mert művészetpolitikailag állásai elég kiépítettek, nem nehéz kiszámítani, mit hoz az elkövetkező öt-tíz esztendő. Hogy máris készülnek szocialista realizmussal festett képek — jelentőségük annyi lesz, mint a fotografiákon élősködő nyugatosoké volt az elmult idő alatt: ügyes alkalmazkodási képesség bizonyítéka. Művészetünk erkölcsi kiállásában, a művek művészeti értelmében, súlyában tehát nem várható, nem is lesz semmi változás. Helyi értékű iskola marad a budapesti, cigányosan magyarkodó és bántóan öntelt.

De ezen a ponton önként támad a kérdés, milyen az egész fiatal művésznemzedék, megáll-e a lábán az európai műveltség egészében. Az első jelek, melyekből némikép következtetni lehet az ifjúság szellemi képességeire, vágyaira, mesterségbeli fölkészültségére, valóban lehangolóan hatottak. A Képzőművészeti Főiskola növendékeinek kiállításaira gondolok, melyeknek anyaga részben még korábban készült, de ítélt önmaga fölött. Köd, bágyadtság, elfoszló kis jelek, vékonypénzű mesterség, általában maszatos, untató világ, melynek mécse alig világol. Én nem hiszek a művészet és a gazdasági okok feltétlen vonatkozásaiban és ha hozzáadom, hogy nálunk igen kevés kivétellel nincs művészeterkölcsi példaadás, nem nehéz megállapítani, hogy az évtizedek óta tartó szellemi leromlás legfiatalabbjaink pusztulásához vezet. A halál harangja ez.

Nagy veszély idején nincs formagondunk és amikor minden elvész, azt szokás mondani, majd segít a rejtélyes életerő ... Tudjuk továbbá, hogy az éledésnek, a kezdő indulásnak mily ügyetlenül nyúlnak mozdulatai, hogy a vajúdás mennyire szemérmes. De — il faut naviguer — a művészet nem áll meg, kegyetlen szigorúsággal jelöli önmagát, ha elhervad bennünk szántás, vetés, a határon túl művek jönnek létre. Ifjúságunknak, ha életét művészetnek akarja áldozni, kettős a feladata. Egyfelől meg kell tanulnia mesterségét, épp annyira kell ismernie, mint ahogy tudja azt legképzettebb nyugati kortársa, másrészt ismernie kell a korszerű európai művészet problémáinak összeségét, egészét, mert csak mindezen túl fogalmazhatja meg a jellemzően magyar feladatokat, csak

ily módon felelhet magyarul. Egy európai műveltségű francia például francia marad, össze nem téveszthetően, és egyedül francia. Az elmult negyedszázad Magyarországon művészetileg meddő volt; nem kell, nem lehet rajta javítani, csupán foltozást jelentene: mi nem tudtuk kézbe venni a rajzszenet sem. De a művészeti iskola a csinálás, a megmutatás példázata, nem szégyen megnézni, hogyan tartja ujjai közt krétáját a francia, mert e jel nála a vonal problémájának mibenlétébe szánt.

A jó mű lassan, szakadatlan küzdelemmel, kitartással készül; művek összeségéhez meg akaraton túl sok idő kell. Malgré et contre tout úgy érzem, a fiatal magyar művész józansággal látja helyzetének szomorúságát, feladatainak súlyát. És ha vállalja az életet, — mi magunk bizonyára halottak leszünk már — házhelyet szerezhet magának az európai szellem hazájában.

MARTYN FERENC.

T E R M É S.

KÖLTŐ A VIHARBAN.

(Egy év. Illyés Gyula új versei. Sarló, Bp., 1945.)

Egy év — ez a címe Illyés Gyula új verseskötetének, melyben 1944 szeptemberétől — 1945 szeptemberéig írt közel hetven versét gyüjtötte össze. Maga a kötet címe elárulja, hogy miről van itt szó. Ezek a versek nem ciklusba-osztottan — a finomkodó művészi ízlés alapján — tartalmi, vagy hangulati egység szerint vannak összeválogatva, hanem — talán ez a természetesebb — ahogy születtek a nehéz idők szárnya alatt, vajúdva, véresen, ahogy a korhoz illenek.

Egy év: — valóban egy év az ezer év magyar történelmének zivatarából? Ilyen év azonban nem volt a népvándorlás próbái óta: szenny, nyomorúság, szenvedés, iszonyat, bűn és pusztulás nemzedéket még nem kavart fel ilyen emberfeletti módon, ilyen megsemmisítően és egyetemesen. Ha lázas álom szülte volna: nem lehetne félelmetesebb. S aki agyán, idegein, szívén átengedte — igazában a véres idők kényszerítették rá — a próféták vonalában áll, ahogy Jeremiás, vagy a maga-szemetjén siránkozó Jób.

Babits írta egy vers-antológia

előszavában: „a magyar honfiköltészet — Illyés versei ebből a fajtából valók — kínlódó, kétkedő, az ellenállásban megízzott hőfokú. Nem köteles és boldog, hanem sokszor tilos, vagy kínzó érzések éneke, s mintegy fájdalmas áram nyilallik végig líránk történetén, amely nemzetünk legbensőbb története". A magyar líra fejlődés-vonalában ez a kötet az utolsó. S végig olvasva, szinte döbbenetes: mennyire ős-gyökerű, — pontosabban — rokonhangú a magyar líra legelső darabjaival, s mindazzal, mindazokkal, melyekben, vagy akikkel az igazi magyar lírát — Babits megjelölése szerint is — azonosíthatjuk. A hang, amellyel a költő reagál a korra és a sorsra, szinte meghökkentően azonos, csupán a szó, a kifejezés más: az alkotás törvénye szerint.

1944—45-ben megint beteljesedett rajtunk a végzet, a „balsors" — a Himnuszból idézem ezt az átfogó, talán csak ránk-illő tragédia-komplexumot — s megsemmisülve: a vér, a gyász, a könny és a pusztulás hazája lett az ország.

S ebben a szörnyű sorsban a *szégyen érzésével* emeli fel homlokát a költő:

„Itt a magyar, a véres áldozat,
itt a sebe —
Seb és vér? Nem volt (hagyd a szavakat!)
már vére se.
Csak bűze, gennye, szennye — az folyott,
folyik a két
folyam dühével, mert sírt sem nyitott
neki az ég.

Hogy mégis él, hogy hangja, jajja van,
görcse neki?
Futkosunk, nyüzsgünk, élünk csakugyan
mi, férgei.

Tudjunk legalább — van rá mód, ha ok —
eltűnni úgy,
ne köpjék az embermilliók iszonyatuk:
az árokba, hol nemzet hánytorog, —
vagy még magyar?
Bújj, lapulj, halj meg az erdők konok
vadjaival!"

(Magyarok 1944.)

Mintha csak a XVI. század költőit hallanánk, akik a megcsorbult nemzet *„korcsossá válásáról"* siránkoznak, de a hang így megy tovább, mint egy szörnyű visszhang ütődése: Berzsenyin, Vörösmartyn, Petőfin, Adyn át: Illyés Gyula döbbent — immár nem víziókat — valóságot idéző Egy év-éig.

A multban is, most is: a szégyen és a düh marta a *„fajából kinőtt"* magyart, azért a tehetetlen sorsért, hogy semmit, soha másként és jobban nem csináltunk, mindig az egész nemzetet kell kockára tenni — nádasokba,

vagy romokba verni — jobb magunkért, jobb hitünkért és jobb hírünkért. *„Sötét sarok, Magyarország!"* — írja Illyés is, pedig talán csak a szenvedés próbái nagyobbak itt és nem a 'elkek kisebbek, se a hit, se az emberség érzete. Így tudja Illyés is, ezt igazolják azok a versei, melyek a szörnyű évről szólnak, s melyeken — túllépve Vörösmarty megrendítő utolsó verseit is — megint a világirodalom horizontjába emelte a magyar lírát.

Még nem tisztultak fel az idők felhői: nincs hírünk, hogy Leningrád, Varsó, vagy akár a francia partvidéki ostrom milyen dokumentumokat — főleg irodalmi műveket — dob a művészet serpenyőjébe: a magyar tragédiát azonban — Budapest pusztulását — Illyés versei már is jelzik és ha a szellem joga ismét érvényesül, ezek a versek igazolják és mentik fel népünket, hogy nem bűnösebb más népnél, csupán szegényebb, szerencsétlenebb és többet-szenvedőbb.

Szinte nem illő — Illyés igazán túl van az efféle irodalmi pintérjenősködéseken — hogy felemlítsük azokat a verseit, melyek a kötetből az örök magyar irodalom és a világirodalom megítélése alá kívánkoznak. Mégis ideírjuk: a *Rendet, Egy csillag, Magyarok 1944., Nyugat felé, A sors elé, Jó anya, Iszonyat, Élni fogsz, élni, Megy az eke, Hidak, Buda 1945 május, Cserepező, Adhatsz lakást, Nem a szegénységet, Segesvárom* című versei az egész Illyés-i műnek is gazdagodását, végső kiterjedését jelentik.

Ebben a kötetben — a vészes és véres témaanyaggal ellentétben — Illyés ismét költőibb, szárnyalóbb, a korábbi, sokszor túlracionális beállítottsága megenyhült érzelmibb lett. A hangja mégis tömény, költészetének levegője *„sűrített"* — ahogy Babits jelzi az egyéniség jelenlétét és hőfokát.

S van valami példamutató abban is, hogy — az aktív politikai tevékenykedés mellett — ilyen termékeny, ilyen töretlen hit árad a soraiból. De ez nem tévesztendő össze a szólamokkal: a mögött elszántság, a lélek, a magyarság ereje áll, amely egyedül képes arra, hogy leüsse a szenvedő nép „láncait".

BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS.

TÜSKÉS TIBOR

AZ ELSŐ ÉS EGYETLEN
Az ÍV című folyóiratról

Pécsett 1944. november 29-én véget ért a második világháború. Ahogy mondani szokták: egyetlen puskalövés nélkül vonultak be a városba a Vörös Hadsereg katonái. Több más mellett ezt a város földrajzi helyzete, sajátos, nehezen védhető fekvése tette lehetővé. A helyi legenda szerint a város főlevéltárnoka vörös bársonypárnán vitte a város kulcsait a katonák elé, akik azonban egy egészen más úton vonultak be a városba, és az arany váll-lapos tisztek már a Nádorban tárgyaltak a város új vezetőivel, amikor a főlevéltárnok úr leforrázva és csalódottan visszatért.

Az ország más tájain még folyt a háború, amikor Pécsett új körülmények, új lehetőségek nyíltak a politikai és a társadalmi élet számára. Új politikai pártok szerveződtek, új társadalmi formációk jöttek létre, a régiek átalakultak. Hogy csak a szorosabban vett kulturális és irodalmi élet területén lezajló eseményekre vessünk pillantást, megemlítjük: új napilapok jelennek meg, a Janus Pannonius Társaság nevet vált, és Batsányi János Irodalmi Társaságként folytatja munkáját, megalakul a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság helyi tagozata, a változás a Pécsi Nemzeti Színház műsorát is érinti, létrejön az Írók, Művészek, Tudósok Szabad Szakszervezete, a szellemi élet jelentős, országosan ismert személyiségei (pl. Kodály Zoltán, Kodolányi János) töltenek rövidebb-hosszabb időt a városban.

A Sorsunk 1941-ben indult. A háború befejezése előtt a folyóirat utolsó száma (IV. évfolyam 10. szám) 1944 októberében látott napvilágot. Fél éves szünet után 1945-ben két összevont szám jelent meg, a májusi-júniusi, illetve a július-augusztus-szeptemberi. (V. évfolyam 1-2. és 3-4-5. szám.) Ezt követően a Sorsunk folyama ismét megszakadt egy egész esztendőre. A lap ismét csak 1946 októberében került az utcára. (VI. évfolyam 1. szám.)

A Sorsunk életében bekövetkezett második szünetelés időszakának a kezdetén, 1945 decemberében (mindenképpen 1945. november 19-e után, de még karácsony előtt – mindjárt tudni fogjuk, hogy miből lehet erre következtetni) látott napvilágot az Ív folyóirat első száma. (I. évfolyam 1. szám.) Elindítói negyedévi megjelenést szántak a lapnak, de csupán ez az egyetlen száma jelent meg. A lapra vonatkozó további könyvészeti adatok: Az Ív szépirodalmi és művészeti folyóirat. Szerkeszti: Csorba Győző. Társszerkesztők: András Endre, Csányi László, Kopányi György. Pécs, 1945. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Pécs, Kossuth Lajos utca 56. Felelős kiadó: Csorba Győző. Előállította: Kultúra Könyvnyomdai Műintézet, Mayer A. Géza és Társai, Pécs. (Ez nyomtatta Csorba Győző *Mozdulatlanság,* majd *Szabadulás* című verseskötéteit is 1938-ban, illetve 1947-ben.) A folyóirat terjedelme: 32 oldal.

A lap indulásával kapcsolatban Csorba Győző *A város oldalában* című könyvében később elmondta, hogy a folyóirat alapítását dr. Entz Béla anatómus professzor tette lehetővé. „Nagy művészetbarát volt, igen-igen szimpatikus ember. Neki valahonnan maradt néhány mázsa papírja. Olyan papír, amit nyomtatásra lehetett használni. Mi elkértük tőle, és akkor indítottunk néhány barátommal [...] egy folyóiratot." A lap szépirodalmi jellegű írásokat (András Endre, Csányi László, Csorba Győző, Kopányi György, Weöres Sándor verseit és Morvay Gyula elbeszélését), dokumentumot (Harcos Ottó kommentárjával Szabó Dezső két levelét), Martyn Ferenc rajzát, tanulmányokat (Várkonyi Nándor írását, Kodály Zoltán előadását) közölt, továbbá Igény rovatcím alatt Martyn Ferenc írását és Termés rovatcím alatt Bárdosi Németh János kritikáját (Illyés Gyula: *Egy* év című kötetéről) tartalmazta. A folyóirat a borítólap belső oldalán hírt adott („Karácsony előtt jelenik meg", valamint „Műhely kiadás" jelzéssel) Kopányi György: *Garabonciás* című verseskötetének a megjelenéséről.

Ha a folyóirat szerkesztőjének, társszerkesztőinek, a verseket közreadó költőknek az életkorát nézzük (Csorba akkor 29 éves, András Endre 27, Csányi László 23, Kopányi György 24, Weöres

Sándor 32 éves volt), akkor azt kell mondanunk, hogy az Ív a fiatalok lapjaként indult. De a lap idősebb munkatársai sem voltak öregek: Morvay Gyula 40, Bárdosi Németh János 43, Martyn Ferenc 46, Várkonyi Nándor 49, és a legidősebb, Kodály Zoltán 63 éves volt akkor. Az Ív a fiatalok lapja volt, de nem szított nemzedéki ellentétet, lázadást, és nem a Sorsunk ellenében indult. Ezt hangsúlyozta a szerkesztő azzal is, hogy a lap beköszöntő cikkének az írására Várkonyi Nándort, a Sorsunk szerkesztőjét kérte meg, aki *Nemzedékek* cím alatt irodalomtörténeti példák nyomán az irodalmi élet folyamatosságáról, az egymást váltó nemzedékek természetes kapcsolódásáról elmélkedett írásában. És minden bizonnyal ezt fejezte ki a lap címválasztása is: a vállalkozás ívet, hidat kívánt alkotni az előttük járók és a nyomukban lépők között.

Ha hatvan év távlatából vizsgáljuk, és mérleg re tesszük az Ív első és egyetlen számát, és ha azt keressük, hogy az utókor és a maradandóság szempontjából mi teszi értékessé a mindössze kétíves folyóiratszámot, akkor négy nevet kell kiemelnünk: Csorba Győző, Kodály Zoltán, Martyn Ferenc és Weöres Sándor jelenlétét.

Csorba Győző három verssel szerepel. A *Jéghegyen* címűt későbbi köteteiből kihagyta, a *Béke ellen* és a *Homo politicus* (az utóbbi *Korszerű* címmel) viszont már az 1947-ben megjelent *Szabadulás* című kötetbe erősen átdolgozott formában került bele. Csorba később a folyóiratközlés után már nem szokott verseinek szövegén változtatni. Itt azonban a szövegváltozatok egybevetése a költő műhelyére, az anyagformáló munkára vonatkozó következtetések leszűrésére, értékes és érdekes alkotáslélektani megállapításokra adhat alkalmat.

Martyn Ferenc *Levél egy fiatal festőnőhöz* című, Platon idézetre épített írása a képzőművészet megújulását, a mesterségbeli fölkészültséget, a korszerű európai művészet problémáinak a megismerését szorgalmazza. A cikket a művész írásait tartalmazó kötetben közöltem újra. (Martyn Ferenc: *Töredékek.* Pécs, 1979. 56-58.

p.) Martynnak az Ívben közölt, *A vájár* című – minden bizonnyal 1944,1945 táján készült, és az ekkor született pécsi íróportrékkal rokon technikájú tusrajzát tartalmazó életműkatalógusában, Hárs Éva munkájában – bár a 2676 tételt végiglapoztam – nem találtam meg. Vagyis a folyóirat lapjain a festő munkásságának egy eddig „ismeretlen" alkotására bukkanunk.

Weöres Sándortól két versszöveget találunk az Ívben. Az egyik a *Liba pék* című vers. Ezt a költő a *Magyar etüdök* 85. darabjaként – más tipografizálással és sajtóhibák kijavításával – 1970-ben az *Egybegyűjtött írások* II. kötetébe illesztette, és a költemény úgynevezett gyerekversként különféle Weöres-kiadványokban gyakran megjelent. Több figyelmet érdemel a tizenkét részes *Kulcsok.* Ezek között a néhány soros szövegek között van olyan, az V. számú kétsoros, amelyet a költő a 160 darabból álló *Rongyszőnyeg* („Dalok, epigrammák, ütempróbák, vázlatok, töredékek") 125. darabjaként közölt újra. Továbbá van olyan (a IX.), amely az *Egysoros versekre* emlékeztet, továbbá vannak olyanok (a VII., XII.), amelyek változatlan szöveggel, de prózaként tipografizálva *A teljesség felé* című 1945-ös kötet darabjaiként szerepelnek, vagy (pl. a III.), amelynek alapgondolata a kötetben kibontva, részletező formában ismerhető fel. De maga a *Kulcsok* úgy, ahogy 1945-ben, az Ívben megjelent, többé egyetlen Weöres-kötetben sem található meg.

Alighanem az Ív első és egyetlen számának leghangsúlyosabb, legfontosabb, legértékesebb – és ma is időszerű – írása az a Kodály Zoltán-szöveg, amely előadás formájában hangzott el Pécsett az 1945. november 19-én tartott – a későbbi Leőwey Klára gimnázium azóta átalakított dísztermében rendezett – Kodály-hangversenyen, és a magyar zenei nevelés kérdésével foglalkozik.

Megjelent: *Pécsi Szemle.* XI. évf. (2008). 1. sz. p. 74-77.

A Csorba Győző Társaság könyvtára 1.

A Csorba Győző Társaság könyvtárának tervezett kötetei.

Bertók László: Írások Csorba Győzőről
Nagy Imre: Szerzők, művek a jelenkori pécsi irodalomból (Kritikai írások)
Thienemann Tivadar: Irodalomtörténet (Reprint)
Faludi János: Dudich András és a francia humanisták

Az Ív című folyóirat 1945. I. számának hasonmás kiadása

ISBN 978-615-80558-0-2

Kiadja a Csorba Győző Társaság
Felelős kiadó: prof. dr. Nagy Imre

Nyomdai munkák: Sz. K. Stúdió Kft.

A kiadást támogatója Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és
dr. Tóth Noémi ügyvéd